

Florence Williams

STRTO SRCE

Osebno in znanstveno popotovanje

Florence Williams

STRTO SRCE

Osebno in znanstveno popotovanje

Prevedla Brigita Orel

UMco

Ljubljana 2023

Florence Williams
STRTO SRCE
Osebno in znanstveno popotovanje

HEARTBREAK
A Personal and Scientific Journey

Copyright © 2022 by Florence Williams

© za Slovenijo UMco, d. d., 2023. Vse pravice pridržane.

Prevod: Brigita Orel
Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka Preobrazba

Odgovorni urednik: Samo Rugelj
Knjigo uredili: Renate Rugelj in Nika Hranjec
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Slika na naslovnici: iStock
Tisk: Camera, d. o. o.
Naklada: 500 izvodov, 1. natis
Ljubljana 2023

V okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah so brez pisnega dovoljenja založbe prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, v številni fotokopiranje, tiskanje in shranjevanje v elektronski obliki.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

159.922.1-055.2
159.922.1:173.7
929Williams F.

WILLIAMS, Florence, 1967-

Strto srce : osebno in znanstveno popotovanje / Florence Williams ; prevedla Brigita Orel. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2023. - (Zbirka Preobrazba)

Prevod dela: Heartbreak : a personal and scientific journey
ISBN 978-961-7136-67-8
COBISS.SI-ID 145338627

*V spomin Johnu Cacioppu in Jaaku Pankseppu,
ki sta nas naučila, da so čustva pomembna,
posebej tista zapletena, ter v ljubeč spomin Penny Williams,
ki mi je zatrdila, da bo z mano vse dobro.*

VSEBINA

Uvod	11
------	----

PRVI DEL PRETRES

1	Most do nikamor	23
2	Srce	33
3	Hindukuš	49
4	Škodljiv življenjski dogodek	63
5	Kanabis	81

DRUGI DEL SAMOTA

6	Vsa bolečina je ena bolezen: zavrnitev	101
7	Hotel strtih src: žalost	113
8	Dobrodošli v eremocenu: navezanost	129
9	Celice poslušajo	147
10	Telo ne laže	157
11	Razmršene ptice	181
12	Čarovniki samote	195

TRETJI DEL

OSUPLOST

13	Serum resnice, prvi del	211
14	Zadeti otok: toplina	223
15	Oprostite moji piloerekciji: znanost osuplosti	237
16	Ločena gora	247
17	Sotočje	273
18	Sreča, ki je pomembna: družbeno dobro počutje	293
19	Serum resnice, drugi del	303
20	Ločitvena droga	309
21	Sezam, odpri se	323
22	Moški v Kastlu: opioidi, ljubezen in znanost okrevanja	337
23	Prihodnost srčne bolečine	349
24	Osebnost telesa	355
25	Solatni čolniček	363
	Zahvale	369
	Končne opombe	373

STRTO SRCE

UVOD

Izum ladje pomeni tudi izum ladijske razbitine.

– JENNY OFFILL, *WEATHER (VREME)*

V tem trenutku je bila moja največja težava prenosno stranišče. Pretežko je bilo. Obtežilo je premec mojega kanuja, ki je bil že tako naložen s 40 kilogrami vode in hladilno skrinjo z dvema stenama, v kateri so bile dokaj neumne stvari, kot so kokosovo mleko, kotleti in jajca iz proste reje v tetrapaku. S sabo sem prinesla tudi očarljiv senčnik za na plažo. Toda zakaj mora nekaj, kamor serješ v puštinji, biti narejeno iz 20-milimetrskega oklepnega jekla? Čisti nesmisel! Potrebovala sem le nekaj plastičnih vrečk.¹ Slabo zasnovano stranišče je bilo le ena od mnogih majhnih in velikih napak, ki so me vodile do tega trenutka, ko sem osamljena preklinjala v divjini. Med njimi so bile napake v zakonu, kozmična napaka (po mojem mnenju) ločitve, napačni moški, za katere sem se ogrela v letu od začetka ločenega življenja, prijateljstva, ki sem jih preobremenila. Vse to me je težilo. Če sem predolgo razmišljala o metaforah s težkim sranjem, me je začela boleti glava.

Najbolj sveža napačna odločitev, ki sem jo verjetno sprejela, ker sem doživljala vročinski val, je bila, da ta del poti začnem tik nad majhnimi brzicami en dan prej, kot je bilo predvideno, ob sedmih zvečer, ko se je že temnilo, in v kanuju, za katerega se je zdelo, da tehta pol tone. Toda bil je avgust in na reki Green v Utahu je bilo 36 stopinj Celzija. Še najstnik bi doživel vročinski val. Taborjenje v mestnem parku brez sence bi bilo neznosno. Enomesečni spust po puščavski reki na višku poletja je bila verjetno še ena slaba odločitev. Toda tukaj sem. Dobavitelj športne opreme Craig mi je posodil štiri in polmetrski kanu z zlomljeno povezovalno letvijo, z gornjim robom, ki se je cepil, in s tankerskim straniščem. Čoln je bil v barvi šminke, ki jo nosite, ko se preveč trudite. Se je pa vsaj ujemal s senčnikom.

»Ne pozabi,« je rekel Craig, »če vozlov ne obvladaš z odliko, jih naredi veliko!« Zasmeljal se je, me, obkroženo z vso opremo, fotografiral in se odpeljal v svojem poltovornjaku s klimatsko napravo.

Da smo si na jasnem, vozle obvladam z odliko in običajno vem, kako se obnašati v divjini. Toda moj kanu je prevrnjen ležal v Washingtonu, D. C., kjer je čemerno čakal na boljše čase in kjer sem do nedavnega tudi sama čemerno ležala, pogosto z obrazom v blazini, potem ko se je mož odločil zapustiti najin 25-letni zakon, ker je rekel, da mora, med drugim, poiskati svojo sorodno dušo. Nobena od mojih preteklih kanuističnih izkušenj me ni pripravila na to, da sem komaj lahko spremenila smer kanuja, ko sem ga enkrat spravila v vodo. Med zgornjim robom kanuja in gladino vode je bilo le nekaj centimetrov. Strmela sem proti bližajočim se plitvinam.

Srepa sem pogledala stranišče, ki se je v mraku bleščalo kot nadut brigadir.

Reka se je razdelila na dva kanala. Izbrala sem desnega, vendar je tok postal hiter, plitek in nemiren. Kanu je podršal po kamnih, nato spet, dokler se ni začel nagibati bočno. Nataknila sem si čevlje za v vodo in skočila v reko, ki mi je segala do golen. Menila sem, da bom čoln lažje obdržala pokonci in stran od skal, če bom ob njem. Srce mi je divje bilo in okarala sem se, ker opreme nisem bolje privezala. Čoln je poskakoval naprej in skočila sem nazaj vanj. Vedela sem, da se bom morala kmalu ustaviti in utaboriti, preden se še bolj stemni. Čoln sem usmerila na kopno na prvi prodnati zaplati. Prvo noč, ki jo bom sama preživela v divjini, bom taborila v dosegu hrupa z avtoceste.

Po reki Green sem veslala že dva tedna. S prijatelji in družino sem se med drugim spustila po Split Mountain (Ločena gora) in kanjonu Desolation (Kanjon Opustošenje). Vse je bilo tako prikladno poimenovano. Prvi belci, ki so se pred 150 leti spustili po teh kanjonih, so jih sovražili. »Ničvredna dežela,« je eden od njih načelkal v svoj dnevnik. Zdaj sem bila tu le jaz in zvok zračnih zavor. Noč sem prebedela, ko sem si očitala, da sploh obstajam, nato sem bentila čez moža, potem pa kovala načrte, kako se znebiti stranišča, ker ga naslednja dva tedna nikakor ne bom vlekla s sabo.

Tu sem bila, ker sem se morala znebiti mnogih stvari: strahu, razočaranja in osamljenosti, nekaterih slabih navad, ki sem se jih nalezla, da bi se otresla teh občutkov, tečnega in dolgotrajnega občutka zapuščenosti, trmaste navezanosti na moškega, ki očitno ni bil več v mojem čolnu.

Pred letom in pol sem imela življenje, za katero se je zdelo vredno ohraniti ga na gladini. Bila sem raziskovalna novinarka z dvema zaupljivima in ljubečima najstnikoma in možem, ki je vodil ugledno in koristno neprofitno organizacijo. Nekaj let pred tem smo se preselili iz Kolorada in pogrešala sem življenje na zahodu, vendar smo imeli udobno hišo ob reki Potomac in trčenega mešanca, s katerim sem se lahko sprehajala ob njej. Mislila sem, da je najin dolgoletni zakon v osnovi zdrav in vreden reševanja. Drug drugega sva podpirala skozi študij in poklicne mejnike. Desetletja sva uživala v življenju v lepih krajih in ustvarila sva osupljiva mlada človeka, ki sta od naju pričakovala ljubezen, upanje in stabilnost v svetu, ki je postajal vse bolj zapleten in nepošten. Tudi zakoni najinih prijateljev niso bili popolni, vendar so stvari razreševali. Kolikor sem vedela, ni bil nihče nesrečen ali nasilen, nor ali nemogoče nadležen.

KER ŠE NIKOLI NISEM IMELA strtega srca, sem običajno način, na katerega so ga predstavljali popularna kultura, literatura ali celo moji prijatelji, zavračala kot pretiran, kar zdaj obžalujem. Kot sem kmalu spoznala, je eden prvih stadijev strtega srca občutek šokiranosti, čeprav ne bi smel biti. Navajena sem bila, da se imam pod nadzorom. Toda s strtim srcem ne moreš manipulirati. Zasači te nepripravljene. Ko se je mož odločil, da bo po treh desetletjih skupnega življenja šel na svoje, se klišeji strtega srca sploh niso več zdeli melodramatični. Zadelo me je v srce, počutila sem se, kot da mi manjka kakšen ud, da me brezciljno žene čez ocean, da sem izgubljena v strašljivem gozdu. Počutila sem se ogrožena. Najin duet se je razpršil, jaz pa nisem zmogla dojeti, kaj je ostalo.

Prebijala sem se skozi dni, kuhala za sina in hčerko, vozila psa na sprehod in skoraj vedno pravočasno oddala službene članke. Včasih sem se zlomila, potem pa sem se pobrala in se hkrati počutila prazno in natrpano.

Še šest mesecev sva živela skupaj in z veliko bolečine sestavljala podroben načrt starševstva. Do takrat, ko je prijel svoj mali modri kovček in ga zadnjič odpeljal skozi kuhinjska vrata, sem nehote shujšala že 10 kilogramov. Nisem si znala predstavljati življenja brez njega. Ali da bi lahko še kdaj zapupala moškim ali nekoga ljubila ali bila ljubljena. Ker sem imela ravno 50 let, se je vse skupaj zdelo še bolj nemogoče. Popolnoma – eksistencialno – sem bila prestrašena.

To je srčna bolečina.

Zdaj sem bila soočena z negotovo prihodnostjo brez partnerja, ki sem ga imela od 18. leta starosti. Nekako bom morala ugotoviti, kdo sem brez njega in ali bom sploh lahko nekdo, ki bi bil vreden tega truda. Nobenega načrta ni bilo. Nihče od mojih tesnih prijateljev ni bil ločen. Na toliko novih načinov sem se počutila sama.

Tudi to je srčna bolečina.

Fizično sem se počutila, kot bi moje telo priklopili na okvarjeno električno vtičnico.

Poleg tega, da sem shujšala, tudi spala nisem. Zbolela sem: trebušna slinavka mi ni delovala pravilno. Težko sem jasno razmišljala.

Tudi to je srčna bolečina in to je bil razlog, da sem se odločila poiskati odgovore.

Ne le, da sem hotela ugotoviti, kaj se z mojim telesom dogaja, morala sem se postaviti na noge in ozdraveti.

UTEHO SEM ISKALA POVSOD, kjer sem jo lahko, kar je včasih pomenilo razumski objem področij, kot sta nevrogenomika in psihologija družbene zavrnitve. S tem zadnjim niso mišljene osnovnošolske žalitve, temveč vključuje ocean bolečin, ki segajo od sporov na igriščih do razdrtih zakonov, kot je bil moj. Raziskave so bile osupljive, a tudi skrb vzbujajoče. Čeprav sem pri svojih 20. letih zaradi raka izgubila mamo, nisem nikoli izkusila tako uničujoče žalosti, sramu in nevarnosti kot ob izgubi življenjskega partnerja.

Strto srce lahko vodi do večplastne čustvene travme. Podobno kot izguba ob smrti partnerja lahko zlomljeno srce razgradi vašo identiteto. Vendar je žalost ob te vrste strtem srcu še večja zaradi zavrnitve, ki, kot sem spoznala, jo ljudje občutimo kot globoko razvito grožnjo našemu preživetju.

Razdrta razmerja so pogosta in srčna bolečina je skoraj splošna. A kljub temu nas potolče. Približno 39 odstotkov vseh prvih zakonov v ZDA se konča z ločitvijo.² Psihologi ta dogodek, ki ima številne posledice – ali kot ga zdravniški priročnik iz leta 1852³ imenuje »počasno mučenje zaradi motenj zakona« –, uvrščajo tik za smrtjo ljubljene osebe med najbolj stresne življenjske izkušnje.⁴

Odkar obstaja literatura, so pisatelji strto srce – zaradi motenj zakona ali sicer – prikazovali podobno kot fizično bolečino tiste vrste, ki je povezana s pričakovanjem še več bolečine. Katul je uporabil besedo *excrucior*,⁵ ki pomeni poseben in neznošen občutek, kot bi bili pribiti na križ in izpostavljeni. Tudi Susan Sontag, ki jo je nesramni Jasper Johns⁶ zapustil,

ko je s silvestrske zabave odšel z drugo žensko, je bila podobno slikovita: »Ljubiti boli. To je, kot bi se dal odreti, čeprav se zavedaš, da lahko druga oseba vsak trenutek odide s tvojo kožo.« To pa pravi pesnica Anne Carson, katere ljubimec, s katerim sta bila v zvezi pet let, ji je povedal, da ne občuti več tistega, kar je imenoval vrtenje: »Ženska, ujeta v kletki trnov ... / nezmožna stati pokonci.«

Strta srca so v umetnosti pogosto – *zelo pogosto* – prikazana, toda jaz sem hotela znanost. Če je bila to tako pogosta in uničujoča izkušnja, zakaj ni obstajal potrjen protokol okrevanja, ki ni obsegal zgolj jokanja med plesom in petjem Glorie Gaynor na ves glas?⁷ Kje so bile raziskave in kaj so pokazale? Človek bi si mislil, da bomo po milijonih let, ko so hominini zaradi izgubljene ljubezni vzdihovali k luni, to vendar že pogruntali. Zakaj nas je narava naredila, da smo tako globoko žalostni? Zakaj je tako težko preboleti strto srce? Če najdem odgovore, bom postopek okrevanja morda lahko pospešila.

VELIKO JE BILO NAPISANEGA o znanosti zaljubljanja, zelo malo pa o tem, kaj se zgodi na drugem koncu spektra. Šele zadnja leta je znanost začela izkopavati nekatere biološke poti te vrste bolečine. Če nekemu, ki je nedavno utrpel srčno bolečino, slikate možgane, se zasvetijo predeli, ki so zelo blizu delom, ki se sprožijo ob nastanku opekline ali doživetju električnega udara. In če imajo poskusni zajčki to nesrečo, da po strtem srcu doživijo še električni udar, bo to bolečino še okrepilo. Če pa z elektriko stresete nekoga, ki je v ljubečem razmerju in med udarom drži ljubljeno osebo za roko ali gleda njeno fotografijo, bo bolečina precej manjša.

Še bolj izjemno je spoznanje, da srčna bolečina presega čustvene muke in vpliva tudi na fizično zdravje. Ljudje, ki so izgubili ljubezen, imajo višje tveganje za resne zdravstvene težave. Ne gre le za metaforična strta srca, čeprav je povišano tudi tveganje za srčna obolenja. Njihove celice so videti drugačne; imunski sistemi se opotekajo; celo njihove jezikovne sposobnosti se zmanjšajo. Zakaj bi nas evolucija opremila z operacijskim sistemom, ki ga s tako lahkoto oslabi nekaj tako vsakdanjega, kot je ljubezenska zavrnitev?

»Srčna bolečina je ena skritih zemeljskih min človekovega obstoja,« mi je rekel eden od raziskovalcev genomike. Jezik srčne bolečine morda včasih zveni banalno, vendar je razdejavanje, ki ga prizadene našim možganom in telesom, ostro, globoko in do nedavnega neraziskano. Med zabeleženimi posledicami zavrnitve, žalosti in osamljenosti so slabo spanje in utrujenost, povečana tesnoba, slabo nadzorovanje vzgibov, depresija, kognitivni upad, spremenjeno izražanje genov in zgodnja smrt.

Zakaj bi bilo vašemu imunskemu sistemu mar, da so vas zapustili? Kako je bela krvnička vpletena v ljubezen? Izkazalo se je, da zelo. Nekaterne naše celice so pozorne na osamljenost. Temu prilagodijo svoje delovanje, kar ima včasih lahko strašljive posledice za vaše potencialno slabotno, skrajšano življenje.

Želela sem spremeniti smer, saj se je zdelo, da tudi moje celice poslušajo – na žalost. Nova odkritja v genomiki in eksperimentalni psihologiji so obljubljala, da mi bodo razkrila, kako natanko se celice odzivajo in kako lahko ukrepam.

Odločila sem se eksperimentirati na sebi, da bi videla, ali lahko odkrijem, kako strto srce spremeni naše nevrone, telo in zavedanje samega sebe. Nadzorovala bom svoj živčni sistem, medtem ko bom gledala fotografije nekdanjega moža. Ob različni časovni oddaljenosti od ločitve bom izmerila svoje z grožnjo pogojene biomarkerje vnetja. Če bom bolje razumela bolezen, bom morda odkrila zdravilo.

Knjiga spremlja celotno pot srčne bolečine, od trenutka šoka in občutja zavrnitve, do žalosti in osamljenosti ter končno do smeri proti nekakšnemu okrevanju. Vsaka pot skozi srčno bolečino je drugačna. Moja je bila neprijetna, čudna in pogosto nepričakovana. Zavrnila sem nekatere običajne pristope k okrevanju, posebej ideje, da se ne bi smeli prehitro podati v nova razmerja, in puhlico, da je za okrevanje ključno »najprej imeti rad sebe«. Meni nobeno od teh svaril ni pomagalo. Poiskati sem morala drugačno pot. Na koncu sem se na oddaljeno obalo srčne bolečine prebila s pomočjo precej manj očitnih, toda z dokazi podprtih balzamov: z lepoto, dejavnostjo in življenjskim ciljem.

Preizkusila sem kopico rešitev in snovi, večinoma zakonitih, vendar ne povsem. Potovala sem po ZDA in v Anglijo ter na Hrvaško, da bi se srečala z raziskovalci, zdravniki in običajnimi ljudmi, ki so bili korak pred mano pri odkrivanju, kako se pobrati. Nekateri so se spopadali z izgubami in hudimi čustvenimi travmami. Svoje bolečine ne enačim z njihovo, vendar verjamem, da se lahko od ljudi v ekstremnih položajih naučimo o sistemih, ki vodijo naša čustva in zdravje, in o lekcijah in možnih zdravljenjih, ki lahko pomagajo vsem nam. Kar sem odkrila, je bilo izjemno, presenetljivo in

v neizmerno pomoč. Spremenilo je moje dožemanje sveta, našega zdravja, odnosov in tega, kaj pomeni biti človek.

Kadar koli bom imela priložnost, bom svoje srce popeljala na pohod. Preizkusila bom zdravila za travmo, naravna zdravila, psihedelike v nekakšni kliniki, raznovrstno družbo. *Če vozlov ne obvladaš z odliko, jih naredi veliko.* In kmalu se bom znašla tu, na 191. kilometru reke, kjer se mi rečni mulj zaje-da prav pod vsak noht. Vedela sem, kakšna razbitina leži po toku navzgor. Vse drugo je bilo en velik vprašaj. Jasno je bilo, da se strtega srca ne da na hitro pozdraviti. Jasno mi je postalo tudi, da sovražim škorpijone. Toda vedela sem vsaj, kaj potrebujem. Trenutno je to pomenilo, da moram zmanjšati svoje breme.

PRVI DEL

PRETRES

1

MOST DO NIKAMOR

Meja intimnosti je določena s prizadevnostjo.

– LENA ANDERSSON, *ACTS OF INFIDELITY* (DEJANJA NEZVESTOBÉ)

Najina ljubezen se je začela z orkanom. Na kolidžu sem bila natanko pet tednov. Zdelo se mi je, da imam izredno srečo, da sem v Yalovem gotskem študentskem naselju, obkroženem s svežim zrakom srednjega Atlantika. Pripravljena sem bila zapustiti dom. Tu je bilo vsega v izobilju. V jedilnici, ki je bila velika kot hokejska dvorana, so se z miz dvigale gore zelenjave in nerazložljivo sem bila prevzeta in potešena z nenehnim tokom mrzlega, jantarjevega jabolčnega soka. Spoznala sem že prijatelje, ki sem jih imela rada, jih občudovala in jim zavidala. Bili so kot jaz, le da so prihajali iz bogatejših predelov in bili sproščeno prijazni, kar je za tista območja značilno.

Bila sem zelo zaposlena, a na najlepši način. Potem ko sem čez poletje prebrala *The amateurs* (Amaterji) Davida Halberstama – knjigo, ki je govorila, kot vse njegove knjige,

o moških –, sem se pridružila ženski veslaški ekipi bruck z Yala. To je bila majhna skupina veslačic, vključno z mojo novo najboljšo prijateljico, ki sem jo pregovorila, da se je včlanila skupaj z mano. Vsak popoldan smo z visokimi in zagorelimi sotekmovalkami tekle do čolnarne. Naučile smo se nositi čoln za osem oseb nad glavami in ga previdno položiti na reko v elegantnem sinhroniziranem spustu. Sedle smo vanj in zgrabile trdna, težka vesla. Nato smo z rokami segle čez pokrčena kolena in potopile vesla v gladko vodo kot žlice med mešanjem čaja. Sočasno smo pokrčile trebušne mišice, napele vzmeti v nogah in potegnile z vso močjo. Ozki čoln je drsel kot rezilo drsalke, tiho in mogočno.

Nikoli prej nisem čutila take pripadnosti skupini in bilo mi je všeč. Potem je bila tu še voda, toliko vode. Ob sobotah zjutraj sem skočila na rjaveče kolo z desetimi prestavami. Odbrzela sem do pristanišča na Long Island Soundu, kjer sem dobila študentsko delo na dvojambornici, ki je mestne otroke vozila na izlete, kjer so občutili kratkotrajno svobodo morske sapice in se učili biologije. Takrat nisem razmišljala o čolnih, ki bodo zasidrili toliko niti mojega življenja. Samo všeč so mi bili. Z dvojambornice smo na dno ožine spuščali majhna vedra in nabirali smrdljive bentoške sloje blata. Govorili smo o organskem onesnaženju, ki je povzročalo cvetenje alg, ki porablja kisik v vodi. Zaradi tega pojava druge vrste ne dobijo dovolj kisika in odmrejo. Vedela sem, da sama živim v območju kisika.

ŽIVLJENJE DOMA V New York Cityju je bilo veliko bolj mirno. Delila sem ga z mamo in psom pasme Lhasa apso, ki mu je

bilo ime Albert. Ime sva radi izgovarjali nazaj, Trebla. Zvenelo je kot Trouble (Težava), kar mu je ustrezalo.

Vendar je bil oče tisti, ki me je v kombiju Dodge iz 70. let 20. stoletja peljal na jug Nove Anglije. Vozilo je bilo primernejše za prevažanje kanujev v gorah kot za vzporedno parkiranje. Skoraj vsako poletje smo se z njim odpeljali proti zahodu, kjer smo podnevi veslali po rekah, ponoči pa taborili ali spali v kombiju. V New Havnu sva škatle mojih puloverjev in kaset znosila po štirih kamnitih stopniščih na brucovskem dvorišču. Očeta sem poljubila na bradato lice, pograbila svoj nahrbtnik in pohodniške čevlje ter šla dol, kjer sem se pridružila skupini, ki je bila namenjena na tridnevni orientacijski taborniški izlet. Skrbelo me je za fanta iz Jordanije, ki je bil oblečen v nov trenčkot in elegantne čevlje. Srečala sem visoko žensko, ki ji je bilo ime Ann in je nosila enak model pohodniških čevljev kot jaz in videti so bili enako veliki. Postali bova tesni prijateljici. In spoznala sem vodjo skupine, ki je bil iz četrtega letnika, nosil je lenonke in modro ruto okrog glave kot črto zemljepisne širine.

Tisti dan, moj prvi dan na kolidžu, ko sva pod žarečim soncem stala na dvorišču, sva se šalila, ker sva imela enak priimek.

»Gotovo sva v imeniku kolidža navedena drug ob drugem,« je rekel.

»Nekega dne bi se morala poročiti!« sem odvrnila in zasmejala sva se. Verjetno se ne bi tako šalila, če ne bi nekje v sebi slutila, da bi bilo to mogoče. Bil je lep, toda dostopen: visok in vitek, z vrvastimi mišicami plezalca pod kratkimi hlačami

in majico. Pod ruto so mu valovili precej dolgi, neurejeni lasje, pod njimi pa nasmeh, ki kar ni ugasnil.

To je bilo prvo leto, ko so izvajali pohodniški orientacijski program, ki ga je začel on. Zanj je sam zbral denar, ker je verjel, da je narava najboljši kraj za tkanje prijateljstev. Prijaviti se je želelo toliko brucev, da so morali organizirati žrebanje. Pozneje sem izvedela, da se nisem uvrstila, vendar je rešil mojo vlogo in jo dal na kupček sprejetih, ker sem imela izkušnje s taborjenjem in veslanjem. Izkazalo se je, da ima tudi on rad čolne.

Na avtobusni vožnji do gorovja Catskill sem sedela nekaj sedežev pred njim in poslušala o njegovih smešnih, trapaстиh neizgodah s tem, kako je prijatelj avtomobil parkiral na strmem hribu, da ga je potem moral sredi noči z vitlom izvleči iz gozdnate grape, o štopanju skozi Arkansas, o postenju v divjini, ko se mu je prikazovala pica. Bil je tako možki kot fant, razgledan, smešen in nedolžen. Bil je človek, ki bi lahko zaščitil dekle v gozdu in jo medtem še nasmejaj. Fant, ki je bil hkrati zanesljiv in brezglav, je bil zame neustavljivo privlačen.

LETA 1974 STA DVA psihologa v Kanadi izvedla poskus, ki je postal poznan kot študija škripajočega mostu (Creaking Bridge study).⁸ Ker sta želela vedeti, katere kemične snovi in vzgibi v možganih so povezani z romantično ljubeznijo, sta izbrala dva mostička za pešce, ki sta bila dokaj blizu skupaj: eden je bil širok in trden, s čvrsto ograjo, in je prečkal majhen potoček; drugi je bil ozek, majav in trhel s pomanjkljivo ograjo in je prečkal brzice. Privlačno mlado raziskovalko sta prosila,

naj stoji najprej sredi enega mostu, nato sredi drugega. Vsa-kokrat je mimoidoče moške prosila, naj izpolnijo vprašalnik, in jim ponudila možnost, da jo lahko pokličejo domov, če bi želeli dodatne informacije (leta 1974 se je domnevalo, da je večina moških, ki so sami prečkali most, heteroseksualnih). Poklicala sta jo le dva od 16 moških, ki so prečkali varni most. Toda od 18 moških, ki so prečkali majavi most, jo je poklicalo kar devet.

Od takrat so številne študije pokazale, da lahko razburjenje, novost in celo nelagodje povečajo spolno privlačnost in romantično ljubezen.

Morda zato pet tednov pozneje nisem pomišljala o tem, da bi se podala v orkan. Nevihta se je imenovala Gloria. Spominjalo me je na plesanje na pesem Laure Branigan v osnovni šoli. *Ga boš spoznala na glavni cesti / ali ga boš ujela po razhodu?* Moja simpatija je skovala načrt, kako bomo splezali na vrh kamnitega zvonika, da bomo od blizu izkusili nevihto. Navadnim smrtnikom, kot smo bili mi, ni bilo dovoljeno iti v bližino zvonov, ki so vsako uro doneli po študentskem naselju. Vendar je imel prijatelja Milesa, ki je znal nasilno odpirati ključavnice. Bila sem navdušena – nad vsem skupaj. Vzela sva spalni vreči in nekaj vrvi ter se z Milesom dobila v temi pred debelimi lesenimi vrati zvonika. Miles je opravil svoje in vrata so se škripaje odprla. Vzpeli smo se po 284 stopnicah, mimo zvonov do ozke lestve, ki je vodila navzgor. Dvignili smo se skozi majhno odprtino na odprt balkon, ki so ga obkrožale prefinjeno izrezljane fiale. Za trenutek sem si predstavljala Kim Novak, kako v *Vrtoglavici* pade v smrt. Noč je bila temna in zelo vetrovna. Dišalo je po mokrem kamnu.

V opremi za dež in pohodniških čevljev je bil Miles za tako mojstrskega kriminalca videti neškodljiv. Njegova zgodba je bila izjemna. Kot se spominjam, je odrasel v New Jerseyju, reven, toda tehnično nadarjen. Naučil se je, kako vžgati avtomobil s kabli. Kradel je avtomobile, vendar jih je tudi vrnil. Zadnje leto v srednji šoli je z odliko naredil standardizirane teste za sprejem na fakulteto. Vendar njegove ocene niso bile dobre, zato je ponaredil spričevalo in priporočila. Sprejeli so ga na to ugledno ustanovo, kjer si je izbral študij fizike, ki ga je opravil z odliko. Kriminalnega značaja pa se ni povsem znebil.

V zadovoljstvo mi je bilo, da moja simpatija pozna falote, ki pa so imeli tako praktične življenjske veščine kot visoke rezultate na testih. Vedeli so, kako plačevati račune, znali narediti mrtvi voz in brez dovoljenja iti naravnost v orkan.

Nevihta je bila močna, vendar ne tako dramatična, kot smo upali. Gledali smo nebo, kako se vrtinči, in velike dežne kaplje, ki so deževale postrani, nato smo zlezli v spalne vreče. Gospod Plezalec je zvezal vrv okrog mojega in svojega pasu.

»Ne bo te odpihnilo,« je rekel in me objel z roko v rokavu nepremočljive vetrovke. Spala sva na ozkem balkonu, zvezana z vrvjo v obliki osmice. Postajala sva prepletena.

To je bil najin trenutek na škripajočem mostu.

VEČINO DOLGIH LET najinega zakona se je to, da sva tesno povezana v življenju, polnem skupnih pustolovščin in velikih ter majhnih zmag in izzivov, zdelo kot čudež.

Moja starša sta skupaj imela šest zakonov. Njegova dva. Po prvem in drugem možu in večji del mojega otroštva je moja

mama imela občasno 15 let trajajočo ljubezensko afero s poročenim kolegom. Zanja sem vedela približno od takrat, ko sem imela devet let. Včasih sva njegovo ženo srečali na ulici in mami mi jo je pokazala in zarotniško šepnila kaj o njenem klobuku ali plašču in obe sva se zahahljali. Čisto po mamino je bilo, da je ime svojega ljubimca in njegove žene izgovarjala nazaj, kot bi to celotni zadevi dalo diskretnost. On je bil Notlim, ona pa Erdried.⁹

V primerjavi s tem je bilo moje ljubezensko življenje, ki se je začelo prvo leto na kolidžu, nedramatično, urejeno in trdno. Zdelo se mi je, kot bi živela v lepi tuji deželi s precej preprostejšo sintakso. Šla sva skozi kolidž in podiplomske študije, zaročila sva se na zasneženi poti, ko mi je bilo 24 let, uredila sva si hišo v Skalnem gorovju in smučala, veslala s kajaki in delala. Vedela sem, da imam srečo. Živela sva kot ekipa, z občutkom, da imava srečo, zdravje in moč. Delo nama je obema šlo zelo dobro. Pisala sem članke in knjige o znanosti in naravi in drugih stvareh, ki so me zanimale. On pa se je trudil zaščititi velike naravne krajine in skupaj sva se v njih igrala. V tistih zgodnjih letih, pred otroki, so bile igre zabavne in polne izzivov in vedno so potekale v slikoviti naravi.

S kajakom sva se rada spuščala po določenem delu reke Gunnison v zahodnem Koloradu. Na njej je več velikih, tehnično zahtevnih brzic, ki so me plašile, posebej ena, imenovana Boulder Garden. Neki konec tedna je bila voda visoka in ni mi bilo všeč, kako se je močni tok zaganjal v ogromno skalo na levi strani reke. Predstavljala sem si, kako bi moj kajak (z mano vred, morda obrnjen na glavo) stisnilo ob skalo. Pregledali smo brzice in se pogovorili o vsakem koraku posebej.

»Bi rada, da za vsak primer stojim na skali?« me je vprašal mož.

»Da!«

Kolikor se spominjam, sem res prišla preblizu skale in res je odrinil moj čoln stran. Morda sem si le domišljala, vendar sem vedela, da mi bo pomagal. To je bilo tisto, kar mi je zakon med drugim zagotavljal: določeno mero varnosti.

Ko so po devetih letih zakona prišli otroci, se je razmerje med delom in igro dramatično nagnilo v korist dela in starševstva. Najine naloge so nenadoma postale neprijetno neenake, on je imel več službenega dela, name pa je padlo večje starševsko breme. Pustolovščine na prostem so bile najino lepilo, zdaj pa, čeprav še vedno zabavne, jih je bilo manj in polne so bile kosmičev, otroških sedežev in stalnega oprejanja (večinoma mojega) za znaki izbruhov ihte otrok. V tej novi resničnosti nisva več vedela, kako se povezati kot par. Toda življenje je bilo pestro, bogato in imelo je smisel. Mož je bil dober človek, čeprav raztresen.

Ko so leta minevala, si na rečnih brzicah in pri smučanju skozi ožine med skalami nisva več pogosto delala družbe, temveč sva se izmenjevala ali šla sama. Če sva bila slučajno skupaj, je pogostokrat rekel: »Se vidiva spodaj.« Mislila sem, da je to merilo zdrave samozavesti ali odraslosti. Takrat sem si mislila: zmorem to! Zdaj pa vidim, da je bil to začetek konca.

LJUBEZEN, KI SE JE ZAČELA v nenadnem vremenskem izbruhu, se je zaključevala veliko počasneje. Drug drugemu sva posvečala vse manj pozornosti. Na poslovno pot je šel, ne da bi se poslovil, potem pa me s poti ni niti poklical. Tudi ko je

bil v mestu, se ni ravno odlikoval po odgovarjanju na sporočila in elektronsko pošto. Imela sem občutek, da ne pomaga dovolj pri stvareh, ki so se mi zdele pomembne. Oči so se mu zasvetile, ko je zagledal mlajše, lepše ženske. Tudi jaz mu nisem vedno stala ob strani. Imela sem pomisleke o njegovi zahtevni novi službi, zaradi katere smo se iz Kolorada, ki sem ga imela rada, preselili v Washington, D. C., ki mi ni bil všeč. Včasih sem med poslušanjem o njegovem delovnem dnevu ali najnovejšem programu atletskega treninga težko kazala navdušenje. Že svojih obveznosti sem imela več kot dovolj.

V zadnjem skupnem desetletju sva večkrat na kratko poskusila s terapijo. Kljub temu nisva začutila podpore drug drugega. Ko smo izčrpani, lahko zakon postane eno samo naštevanje partnerjevih pomanjkljivosti. Kot je zapisala romanopiska Tessa Hadley: »Zakon preprosto pomeni to, da se dva oklepata drug drugega skozi zaporedje preobrazb. Ali pa ne.« Nama je spodletevalo. Nekje na poti sva drug drugega izpustila. Prepričana sem bila, da bi lahko ponovno zložila vse koščke sestavljanke, on pa je že zapiral škatlo.

Podrobnosti o tem, kaj naju je na koncu razdružilo, niti niso pomembne. Kriva sva bila oba. Še vedno sem ga ljubila, vendar ga nisem več postavljala na prvo mesto. Želel je najti nekoga, ki bi ga. Nekega dne sem pred obiskom prijateljev kuhala večerjo. Zelenjava se je odcejala v cedilu, ko sem ga vprašala, ali je kaj novega z nekim bolnim sorodnikom. Podal mi je telefon, da bi lahko prebrala elektronsko sporočilo njegovega brata. Toda prikazalo se je drugo sporočilo, ki ga je on napisal neki ženski. Večkrat sem ga morala prebrati, preden sem dojela, da je popolnoma zaljubljen vanjo. Takrat je pri

vratih pozvonilo in precej časa je minilo, preden sva se o tem lahko pogovorila. Nič se ni zgodilo, je rekel. Sporočilo je bilo le osnutek. Bil je zmeden.

Tistega večera so se mi zamajala tla pod nogami in še dolgo, dolgo mi ne bodo v trdno oporo. Najprej je rekel, da me še vedno ljubi. Skupaj sva ostala še dve težki leti. Še vedno nisem bila pripravljena obupati nad najinim zakonom. Do tistega jutra, ko je mož za vedno odšel skozi zadnja vrata, si je del mene želel, da bi odšel, toda veliko večji del si je želel, da bi ostal. Moje srce je bilo še vedno njegovo in tako se srca zlomijo. Najini srci sta skupaj bili vso mojo odraslo dobo. Potem pa kar naenkrat ne več.

2

SRCE

Čudno je čutiti bolezen in žalost v istem organu.

Med njima je nemogoče ločiti.

– MARILYNNE ROBINSON, *GILEAD*

Mož se je odselil nekaj ulic stran. Nekaj mesecev sva izmenično bivala z otrokoma v družinskem domu, dokler nista odšla na poletni tabor. Uredil si je novo bivališče in po vrnitvi otrok naj bi ju vsak od naju imel po sedem dni naenkrat. Izdelava tega načrta je bila najhujša izkušnja v mojem življenju. Sodelovala sva s svetovalko, ki je strokovnjakinja za to bridko početje. Pomagala nama je tudi vaditi, kako otrokoma povedati za ločitev, saj nista imela pojma, kaj se dogaja. Nisem želela zamuditi polovice praznikov, polovice rojstnih dni, polovice počitnic, polovice koncev tedna, polovice večerji. Ničesar od tega si nisem želela. Počutila sem se, kot bi me držali pod vodo. Na večini naših srečanj sem jokala. Na preostalih sem besnela.

»Ali se kdaj zgodi, da ljudje ostanejo skupaj samo zato, ker je ta postopek tako težak?« sem nekega dne vprašala.